
CUMHURİYET MODERNLEŞMESİ ve KÂZIM KARABEKİR

Ali ÇİFTÇİ*

ÖZET

Kâzım Karabekir, dünya görüşü olarak eklektik bir düşünce yapısında olup ekonomide devletçi-korporatist-toplumcu denilebilecek görüşlere sahipken siyasal alanda daha liberal görüşler ortaya koymuştur. Siyasal sürece ilişkin liberal görüşleri de iniş-çıkışlılık göstermiş, 1938 sonunda CHP’de siyasete döndükten sonra siyasal özgürlüklere mesafeli durmuştur. Cumhuriyet modernleşmesinin ulus devlet ilkesinden yana olan Karabekir, Turancılığa ve İslâm Birliği düşüncelerine karşı çıkmıştır. Karabekir, Cumhuriyet modernleşmesinin evrimci-muhafazakâr kanadında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Karabekir, Türk modernleşmesi, cumhuriyet modernleşmesi, Türk Devrimi, muhafazakâr modernleşme.

Giriş

Cumhuriyet modernleşmesi, esasında Osmanlı modernleşmesinin ürünüdür. Bu durum iki sebeple böyledir. Birincisi, 1920’li ve 1930’lu yıllardaki devrimci atılımlara bakıldığında bunların hemen çoğunun Osmanlı modernleşme hamlelerinde bir izdüşümünün bulunduğu ya da yenilik tartışmaları içinde yer

---

* Dr., Siyaset Bilimci

aldığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde gerçekleşen modernleşme hamleleri, İmparatorluk döneminde başlatılan hamlelerin hızlandırılmış ve kesin sonuca bağlanması amaçlanmış devamı görünümündedir. İkincisi ise, Cumhuriyet dönemindeki modernleşme atılımlarını ve devrimleri gerçekleştiren asker, siyasetçi, aydın kadroların 19. yüzyılın ikinci yarısında açılan modern eğitim kurumlarında yetişen kuşaklar olmasıdır.

Ancak iki modernleşme hareketi arasında büyük farklar da bulunmaktadır. Osmanlı modernleşmesi, tedricî değişimi ve devleti güçlendirerek sürekliliğini sağlamayı hedeflerken Cumhuriyet döneminde toplumun yapısı bütün alanlarda ve siyasal otoritenin emredici gücü kullanılarak kökten değiştirilmeye çalışılmıştır. Devlet dinî niteliklerinden soyutlanarak lâik niteliğe kavuşturulmuş; toplumsal kimlik, çok uluslu Osmanlı toplumu tanımlamasından uzaklaşarak Türk ulusal kimliği şeklinde tanımlanmıştır. Cumhuriyet devrimleri, daha önce açıklıkla dile getirilemeyen Batılılaşmayı açıkça hedef olarak benimsemiş ve ilan etmiştir. Gerçekleştirilen toplumsal değişimler, Türk toplumunu Batı Uygarlığı yörüngesine sokma amacı taşımaktadır.¹ Hukuk düzeni ve eğitim sisteminde, yazıda, dilde, zaman ve ağırlık ölçülerinde, kılık kıyafette yapılan yasal ve sistemli değişikliklerle adeta bir kültür/uygarlık ortamından diğere geçiş yapılmıştır. Bu durum Atatürk tarafından erken bir dönemde, saltanat kaldırıldığı sırada şöyle ifade edilmektedir: “Yeni Türkiye’nin eski Türkiye ile hiçbir alâkası yoktur. Osmanlı hükümeti tarihe geçmiştir. Şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur...”²

Peki acaba Türkiye’de Cumhuriyet kurulurken tek bir modernleşme anlayışı mı hâkimdi? Cumhuriyeti kuran ve devrimleri gerçekleştiren kadrolar arasında ve bunların dışında yer alan aydın ve siyaset adamları içerisinde farklı düşünenler yok muydu?

Her şeyden önce şunu belirlemek gerekir ki 1920’lere gelindiğinde Türkiye’de yenileşme düşüncesi aşağı yukarı her kesimde hâkimdi. Ancak hangi yeniliklerin yapılması gerektiği ve izlenecek yöntem konusunda ayrışmalardan söz edilebilirdi. Örneğin, bir Celal Nuri İleri’nin, Mehmet Akif Ersoy’un, Ziya Gökalp’in, Hamdullah Suphi Tanrıöver’in, Rauf Orbay’ın, Sait Halim Paşa’nın, Hüseyin Cahit Yalçın’ın, Nazım Hikmet’in, Abdullah Cevdet’in, Halide Edip Adıvar’ın aynı modernleşme düşüncesine sahip oldukları söylenemez. Düşüncelerinden Atatürk’ün çok etkilendiği bilinen Ziya Gökalp, 1924 Anayasasının hazırlanmasında ve diğer inkılâplarda önemli rolü olan C. Nuri İleri Türkiye’nin geçirdiği modernleşme sürecini aynen öngörüyorlar mıydı?

¹ Berkes, a. g. e., s. 512.

² *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006, s. 403.

Tabîî ki hayır. Örneğin C. Nuri İleri, Türk Devrimini anlattığı ve Harf İnkılabı'ndan 2 yıl önce, 1926'da yazdığı kitabında alfabe değişikliği tartışmalarına değindikten sonra bunun zararlarına işaret etmekte ve bir yenilik yapılacaksa bile bunun uzun zamana yayılarak yapılması ve eski ve yeni harf sisteminin bir arada kullanılabilmesini önermektedir.³ Bunun gibi diğer yenileşme hareketlerinde de farklı farklı düşüncüler bulunmaktadır.

Türkiye'de toplumsal-ekonomik hayatın geliştirilmesi konusunda özgün düşünceleri ve hattâ uygulamaları bulunan asker-siyasetçilerden birisi de Kurtuluş Savaşının en önemli isimlerinden birisi olan Kâzım Karabekir'dir.

KÂZIM KARABEKİR VE MODERNLEŞME HAMLELERİ

Kâzım Karabekir, Atatürk de dâhil olmak üzere Cumhuriyeti kuran kadrolar içerisindeki diğerleri gibi 2. Abdülhamit döneminde faaliyete geçen modern askerî eğitim kurumlarında yetişmiş aydın devlet adamlarındandır. Karabekir, Cumhuriyetin başlarında, bazı modernleşme hamlelerinde Atatürk'le ters düştikleri, fikirlerine önem verilmeyerek dışlandıkları gerekçesiyle Kurtuluş Savaşı'nın önde gelen komutanları ile birlikte 17 Kasım 1924'te kurdukları ve 6.5 ay sonra kapatılan ilk muhalefet partisi TCF'de Genel Başkanlık yapmıştır. Asker kökenli bir aileden gelen Karabekir, 1882 yılında başlayan 66 yıllık ömrünün 40 yılını Osmanlı Devleti zamanında; 26 yılını ise Yeni Türkiye'de yaşamış ve 1948 yılında TBMM Başkanı olarak ölmüştür.

Karabekir'in hayatı, siyasal ve fikrî duruşu açısından incelendiğinde hayatının çeşitli evrelerinde değişimler gösteren bir siyasal kişilikle karşılaşılacaktır.* İT'li yıllarından Kurtuluş Savaşı'na kadar olan dönemdeki Karabekir ile Kurtuluş Savaşı sonrasındaki Karabekir aynı olmadığı gibi 1927'de siyasal hayatın dışına itildikten sonraki Karabekir ile 1938 yılının sonunda İnönü tarafından tekrar siyasal hayata döndürülen Karabekir de kuşkusuz aynı Karabekir değildir. O halde hangi Karabekir?

Karabekir'in Türkiye'nin toplumsal ve siyasal modernleşme hamlelerine ilişkin yaklaşımları ele alınırken üstteki paragrafta yapılan dönemsel ayrıştırma dilimlerinde temsil ettiği farklı duruşlara ve bunun sebeplerine yeri geldikçe işaret edilecektir. Ancak onun Cumhuriyet devrimleri yapılmadan önceki düşüncelerini özgünlüğü açısından daha fazla önemsiyoruz. Çünkü düşüncemize göre, Cumhuriyetle devrimleri ve Atatürk ile Karabekir ve arkadaşları arasında

³ Celal Nuri (İleri), *Türk Devrimi*, Güncel Dile Çev: Özer Ozankaya, Kültür Bakanlığı Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2002, s. 159-163.

**Kâzım Karabekir'in Siyasal Hayatı* başlıklı yayımlanmamış doktora tezimizde onun siyasal hayatını 1927'ye kadar 1. devre, 1938 sonrasını 2. devre olarak ayrıştırdık.

yaşanan siyasal ayrışma ve çatışmalar onun düşüncelerini değiştirmesinde ve/veya bunları ifade edişinde şöyle veya böyle etkiye bulunmuştur.

KARABEKİR'İN ENTELEKTÜEL YÖNÜ

Karabekir, kendi kuşağındaki asker, aydın ve devlet adamlarının çoğu gibi Türk toplumunun gelinen noktadaki iktisadî kalkınmışlık, eğitim ve kültür düzeyi ile varlık ve bağımsızlığını sürdüremeyeceği kanısında idi ve şüphesiz Türk toplumunun aydınlanması gereğine inanıyordu. Millî Mücadele sırasında ve sonrasında Türk aydınlanmasına (sanayi, iktisat, sosyal yardım, eğitim, kültür, sanat vb. alanlarda) düşünsel ve fiilî katkılarda da bulunmuştur.

Karabekir, araştırmacı, tetkikçi bir yapıya sahiptir. Türkiye'nin askerî/siyasal yaşamında önemli yer tutan kişilikler içinde en çok yazılı esere sahip kişilerin başında geldiğini düşündüğümüz Kâzım Karabekir'in yayımlanmayanlarla birlikte iktisat, sanayi, askerlik ve savaş tarihi, siyasal tarih, çocuk eğitimi ve edebiyata ilişkin (şiir, roman, tiyatro) yaklaşık 45 civarında kitabı bulunmaktadır. Cumhuriyetten önceki ve sonraki yıllarda bazı gazetelerde ülke sorunlarına ilişkin köşe yazıları ve söyleşileri de bulunmaktadır.

Karabekir'in sinema, tiyatro, şiir, müzik gibi sanat dallarına ilgi gösterdiği bilinmektedir. Örneğin henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce kendisinin 'ibret yeri' dediği bir sinemacılık projesi bulunmaktadır. 30 Nisan 1923 tarihinde, Edirne milletvekili ve Şark Cephesi Komutanı sıfatıyla TBMM Başkanlığına, milletin yükselmesi, eğitimi amacına dönük olarak sinema ve tiyatro gösterilerinin yapılacağı ibret yerlerinin açılmasını isteyen bir tezkere göndermiştir.⁴ Karabekir ibret yerlerinde gösterilecek filmlerde ve tiyatro eserlerinde ahlâk bozucu gösterilere yer verilmemesine de çok titizlik gösterilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Karabekir'in çeşitli konulardaki düşünce ve duygularını ifade ettiği şiirleri **Benlik** adlı kitapta bir araya toplanmıştır. Kitabın girişinde Karabekir, sanatın önemine ilişkin düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:⁵

“...İnsanları hayvanlardan fark ettiren en mühim ayırt çizgisi “sanat”dır. (...) İnsanlar maddi ihtiyaçlarla beraber ruhî ihtiyaçlarını dahi duymuşlar, başlangıçta kuşlar gibi civıltılarla ruhlarının boşluklarını doldururken bugün hayatın her hareketini, ruhun her iştiyakını terennüm ederek,

⁴ Serdar Öztürk, “Kâzım Karabekir'in Sinema Projesi (1923)-'İbret yerleri' önerisi”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 124, Nisan 2004, s. 64.

⁵ Kâzım Karabekir, **Benlik** (Şiirler), s. 3-8. TBMM Kütüphanesinde bulunan eserin yayınevi ve tarihi yok.

resmini yaparak, varlığını tavsif ederek, dil ile, el ile, göz ile, kulak ile çalışma çalışma sanayi-i nefise* dediğimiz inceliklere de vücut vermişlerdir. (...)

...Tabiatın bir parçası veya onu terennüm eden bir modeli, bir namesi, bir tavsifi eğer bir ruhda tatlı akisler, zevkli duyular uyandırmazsa öyle bir vücudun normal bir insandan ruhen uzak olduğu anlaşılır. Bu gibilerin başkasına eza ve cefa vermekten de hoşlandıkları görülür. (...)

Çocuktan iyiliğe, tasarrufa, güzel huylara, sanayi-i nefise ile anlaşmaya alışanlar ne bahtiyar insanlar olacaktır. Onların bu itiyatları bütün hayatlarınınca ruhî zevkler içinde yaşamalarını temin eder, hattâ maddî kazançları az bile olsa.

Ben hayatımın bu kazançları yardımıyla en ızdıraplı zan olunan günlerde bile zevk ve neş'eden ayrılmadım...

...Güzel bir musiki, güzel bir şiir, güzel bir resim, hattâ tabiatın böyle güzel parçaları bile zevk ile seyredilebilmek ve dinlenebilmek için muhakkak çocuklukta ve gençlikte hayli idman istiyor... Musikiden, şiirden, resimden hoşlanmayanlara karşı bir acı duyarım ve onlardan biraz da çekinirim."

Karabekir'in şiirleri, Jön Türklere esin kaynağı olmuş olan Namık Kemal, Tevfik Fikret gibi şairlerin dilini çağrıştırmakla birlikte edebî açıdan çok başarılı görünmemektedir. Ancak şiirler onun düşüncelerini yansıtması bakımından önemlidir. Kendisi de şiirlerde asıl olanın fikirler olduğunu belirtmektedir.

Karabekir'in iç dünyasını yansıtan buradaki şiirlerini 1920'lerin sonu ile 1940'ların başı arasında yazdığı anlaşılmaktadır. İstibdat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerine ilişkin olarak hürriyet, benlik sahibi olma, tarih yazımı, hak-hukuk gibi konuları ağırlıklı olarak işlendiği **Benlik** şiirlerinde Karabekir, Atatürk'e ve 1930'lu yılların siyasal rejimine karşı muhalif düşüncelerini yansıtmaktadır. O, 1930'lu yılları 2. Abdülhamit'in baskıcı yönetimine benzetmektedir.

Örneğin, toplumsal değişimin yöntemi konusundaki görüşlerini özetlediği ve medeniyetin hürriyet ortamı içinde doğabileceğini vurguladığı 'İctimaî İnkılâp' adlı şiirinde özgürlük düşüncesini şöyle ifade etmektedir:

İCTİMAÎ İNKILÂP

Riya ve inkiyatla geçiyor günler
Asıl olan hürriyeti boğdu kanunlar.
Kullukla terakkiye varmadı insan
Hürriyettir medeniyeti doğuran.
İrade ve kanunla değişmez tabiat

---

*Güzel sanatlar

Olmaz böyle inkılâp
Tazyik ve tehdit ile belki bir müddet
Döndürülür bir dolap.
Dimağdır işlenecek, sonra ruhlara sinecek
Ferman ile de eski akideler silinecek
Ve millî şuur olacak üstü
Şöyle, olmazsa hepsi rüya hey!
Yâni:
Sinei millete milyonla zarar çek!
Mahvolacak: ahlâk, servet, zaman emek.⁶

Karabekir'in meşhur 'Türk Yılmaz' marşını ve diğer bestelenmiş marşları da içeren **Şarkılı İbret** adlı kitabı, ağırlıklı olarak çocukların eğitimine yönelik yazdığı 9 piyesten oluşmaktadır. Kendisinin yazdığı 'İstiklâl Marşı'nın da yer aldığı kitabın sonunda bazı marşların notaları yer almaktadır

Yine Karabekir'in yazdığı bir tiyatro eseri olan **Hâlâ Bu Mektep**'te mahalle mekteplerinde uygulanan ezberci, bilim dışı eğitim modelini eleştirmektedir. İçinde geçen ifadelerden cumhuriyetin ilânından sonra yazıldığı anlaşılan oyun, 1923 yılında Manisa-Akhisar'da çıkan **Yeni Yol** adlı dergide yayımlanmıştır.

Akşin de, Karabekir'in dilde sadeleşme yönündeki çabalarına dikkat çekerek Erzurum'da bulunduğu yıllardaki kültürel çalışmalarını değerlendirmiştir. Akşin, onun dil, kültür ve sanat alanlarında ulusal ve yenileşmeci duygularla önemli atılımlarda bulunduğunu belirtmektedir.⁷

KARABEKİR'İN EKONOMİK GÖRÜŞLERİ, TOPLUMCULUĞU VE KALKINMA ANLAYIŞI

Karabekir, taşıdığı vatan ve millet sevgisini ülke ve toplum kalkınması için gösterdiği çabaya yansıtmıştır. Sanayileşme, eğitim, sağlık, ekonomi alanlarında ürettiği projelerini ve fikirlerini, **Sanayi Projeleri-Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiye'dir ve İktisat Esaslarımız** adlı kitaplarında ortaya koymuştur.

1922 Kasım ayından sonra dönemin Ankara ve İstanbul gazetelerinde (Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf, Hakimiyet-i Milliye, Tanin, İleri, Yenigün, Vatan,

---

⁶ Karabekir, **Benlik** (Şiirler), s. 114. Bu arada, Karabekir'in özgürlük, bağımsızlık gibi konulardaki düşüncelerini içerdiğini sandığımız iki eserinin henüz yayımlanmadığını belirtmek gerekir. Bunlar, **Türklerde Hürriyet Cereyanları** ile **Hürriyet ve İstiklâl Mücadelemizin Ruhî Tahlili**'dir.

⁷ Sina Akşin, "1919 Sonu ve 1920 Başında Saray İle Sivas Arasında İdeolojik Mücadele", **A.Ü., S.B.F. Dergisi, Atatürk Özel Sayısı**, Cilt XXXVI, Ocak-Aralık 1981, s. 65-66.

v.s) eğitim sistemi, çocukların eğitimi, ekonomik kalkınma gibi konulardaki görüş ve çalışmalarını kamuoyunun bilgisine sunmuştur. Kendi ifadesine göre 6 Kasım 1922 günü Atatürk kendisinin Millî Müdâfaa Vekilliğini yürütmesi önerisinde bulunmuş ama o, maarif ve iktisat konularıyla ilgileneneğini söyleyerek öneriyi kabul etmemiştir.⁸

Karabekir'in iktisat alanındaki görüşlerine yakından bakıldığında kendisinin İttihat ve Terakki döneminde güçlenen ve Kemalizm'in de benimsediği millî iktisat doktrininin sıkı bir savunucusu olduğu görülecektir. Yerli malı kullanımının önemini vurgulayan Karabekir, yabancı sermayeye karşı olmakla birlikte esas olanın yerli üretim olduğunu ifade etmektedir. Osmanlı Devleti zamanında Anadolu'ya yatırım yapılmamasını, başka coğrafyalarda fetihlerle-savaşlarla uğraşılmasını eleştiren Karabekir'e göre ülke kaynaklarının yeterli ve halkımızın çalışkan olmasına karşın iktisaden geri kalma nedenimiz millî sınırlarımız dışında, örneğin Yemen'de insanlarımızı cehalet ve menfaat uğrunda savaşlarda kaybetmemiz, istibdatla yönetilmemiz ve millî bir hükümetimizin olmayışıdır.⁹

Askerî zaferlerin milletin bağımsızlığı için tek başına yeterli olmayacağını düşünen Karabekir, askerî zaferin ekonomik başarılarla tamamlanması gerektiğini düşünmektedir. Başkanlığını yaptığı 1. İzmir İktisat Kongresi'ndeki konuşmalarında ve gazetelerdeki söyleşilerinde bu konu üzerinde çokça durmuştur.¹⁰ O, dönemin yaygın iktisadî kalkınma anlayışlarından olan ve Misak-ı İktisadî'nin 11. maddesinde de ifadesini bulan korporatizme uygun olarak 1. İzmir İktisat Kongresi'ndeki açış konuşmasında, bütün çiftçi, işçi, tüccar, sanayici gibi meslek gruplarının birlik içinde çalışması gerektiğinin altını çizmektedir. Karabekir'in düşünceleri, Ziya Gökalp'in savunduğu solidarist korporatizmi andırmaktadır.¹¹ Sonraki yıllarda Kemalizm'in altı ilkesinden biri olarak kabul edilen halkçılık ile Karabekir'in düşünceleri paralellik göstermektedir.

Karabekir, bir milletvekili olarak TBMM'deki konuşmalarında da ülkenin modern bir yapıya kavuşması için çaba göstermiştir. 1939 yılından itibaren TBMM'de üzerinde durduğu konular, eğitim sistemi, askerlik ve millî savunma konuları, köy kalkınması ve çiftçi sorunları, gençlik sorunları, ekonomide yerli malı kullanımı...vs.dir.

⁸ Kâzım Karabekir, *Paşaların Kavgası*, Emre Yayınları, İstanbul, 1991, s. 109-110.

⁹ Kâzım Karabekir, *İktisat Esaslarımız*, Emre Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2001, s. 154, 158, 340 ve Kâzım Karabekir, *Bulgaristan Esareti ve Hatıralar-Notlar*, Emre Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003, s. 116.

¹⁰ Karabekir, *İktisat Esaslarımız*, s. 254, 337-38, 343.

¹¹ Taha Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İletişim Yay., 1. Baskı, İstanbul, 1989, s. 87.

Türkiye’de 1940 ila 1954 yılları arasında uygulama alanı bulan ve Türk sağı tarafından uzun yıllar tartışma konusu yapılmış olan Köy Enstitüleri projesini Karabekir de desteklemiştir. Kanunun kabul edildiği gün Karabekir, TBMM’deki konuşmasında Köy Enstitüleri hakkındaki olumlu görüşlerini açıklamıştır. Karabekir, yasa tasarısında enstitülere yalnızca köy çocuklarının alınacak olmasını doğru bulmamakta, şehir çocuklarının köyle temas kurmasını, köy yaşamıyla ve köylüyle kaynaşmasını gerekli görmektedir. O gün TBMM’de şehir ve kasaba ilkokullarını bitiren çocukların da Enstitülere alınması yönünde bir değişiklik önergesi vermiş ancak bu önerge kabul edilmiştir. Onun, enstitülerin adının Hayat Mektebi veya Hayat Kaynağı olarak değiştirilmesi yönünde bir önerisi de vardır.¹² Karabekir’in Köy Enstitülerine olan ilgisi TBMM Başkanı olduğu yıllarda da sürmüştür. Örneğin 20 Nisan 1947 tarihinde Hasanoğlan Köy Enstitüsü’nde bir törene katılmış ve buradaki öğrencilere ve halka bir konuşma yapmıştır.¹³

Karabekir, devlet yönetiminde bilime, uzmanlığa ve programlı hareket etmeye de çok değer vermektedir. “Modern bir idarede hâkim olması lazım gelen ilim ve ihtisastır”¹⁴ diyerek modern bir düşüncede olduğunu gösteren Karabekir, daha 1922 yılında TBMM’nin yapısına ilişkin bir önerisinde ikili Meclis yapısı düşünmektedir. Ona göre, Millî Meclisin yanı sıra, mesleğinde yüksek öğrenim görmüş veya bakanlık, valilik ve ordu komutanlığı gibi görevlerde bulunmuş deneyimli kişilerden oluşacak bir Uzmanlar Meclisi, ihtisas gerektiren konularda kararların daha doğru ve sağlıklı alınmasını sağlayacağı için ilerlemeye bir sâik olacaktır.¹⁵

Karabekir’in toplumsal kalkınmaya verdiği önem, iki kızına verdiği Hayat ve Emel isimlerinin hikâyesinde çok somutlaşmaktadır. Buna göre, Doğu Anadolu’da görev yaptığı sırada yetim çocuklar için düzenlediği sanat oyununda Karabekir, alet ve sanatı medeniyetin iki sembolü olarak hayat ve emel biçiminde adlandırmıştı. Oyunun sonunda sanatkârlar kullandıkları aletleri ve çıkardıkları işi seyircilere göstererek “işte hayat işte emel, vatan için sağlam temel” dizelerini söylemiş; Karabekir’in de aklına o sırada “iki çocuğum olsa da onlara bu isimleri versem” diye bir fikir gelmiş ve ikiz kızları dünyaya gelince bunu uygulamıştır.¹⁶

---

¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 10, s. 74.

¹³ Karabekir, *Sanayi Projeleri-Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiye’dir*, Emre Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2001, s. 170.

¹⁴ Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Cilt 5, 5. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul, 2000, s. 2223.

¹⁵ Karabekir, a. g. e., s. 2222-2223.

¹⁶ Karabekir, *Bulgaristan Esareti...*, s. 93.

KARABEKİR'İN TÜRKÇÜLÜĞÜ

İmparatorluğun parçalanma sürecini yaşayan ve genç bir asker iken Balkanlardaki ayrılıkçı hareketlere karşı çatışmalara da katılan Karabekir erken bir dönemden itibaren Türk ulusal kimliği ve Türk milliyetçiliği düşüncesini savunmuştur. Harp Akademisi'nin 2. sınıfında iken sınıflarındaki Şam ve Bağdat'lı Arap asıllı arkadaşlarında da ayrılıkçılık hissi sezen Karabekir, genç yaşta tarih konusuna merak sarmış ve yoğun bir okuma-araştırma etkinliğine girmiştir. Akşin'in de dikkat çektiği gibi Karabekir'in Türkçülüğü bu yaşlarda ve erken bir dönemde başlamıştır.¹⁷

Karabekir, milliyet duygusuna olduğu gibi vatan kavramına da önem vermektedir. Vatan olarak Anadolu'yu gören Karabekir, Türklerin Şam'da, Bağdat'ta dünyaya gelen çocuklarını bir de üstelik oraya kaydetmelerini eleştirmektedir.¹⁸ Karabekir'in Türkçülüğü Turancılığa karşıdır ve Anadolu Türkçülüğü çizgisindedir. O, Turancılığın Rusya'yı; Panislâmizm'in de Müslüman sömürgeleri bulunan İngiltere'yi tehdit etmesi sebebiyle Almanya'nın çıkarlarına hizmet ettiğini düşünmektedir.¹⁹ Karabekir, İslâm Birliği (Panislâmizm) düşüncesine taraftar olmamakla birlikte tam anlamıyla lâik bir ulusçu değildir. O, modern ulus-devlet düşüncesine uygun bir ulusçuluk düşüncesindedir. 2. Dünya Savaşı yıllarında ve TBMM Başkanı iken milliyetçi konuşma ve çıkışlar yapmıştır.

Cumhuriyetle birlikte, çok uluslu imparatorluktan üniter ulus-devlete geçilirken Müslüman ve gayrimüslim topluluklarla hiç sorun yaşanmaması beklenemezdi. Gayrimüslim Rum nüfusla yaşanan sorun, mübadele yoluyla çözüme kavuşturuldu. Ancak lâik ve üniter ulus-devlete geçilirken Türkiye'nin doğu bölgelerinde yaşayan ve ezici çoğunluğu Müslüman olan Kürtlerle de sorunlar ortaya çıktı. 1925 yılında çıkan Şeyh Sait önderliğindeki isyanla patlak veren sorun iniş-çıkışlarla 21. yüzyıla kadar sarkmış durumdadır.

Kâzım Karabekir, çocukluk yıllarını da geçirdiği Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde savaş ve barış dönemlerinde uzun yıllar görev yapmıştır. Bu nedenle, genel olarak Doğu Anadolu'nun sorunlarına ve Kürt Meselesine ilgi duymuş ve bu konuda 1918'den başlayarak hazırladığı çok sayıda raporu hükümete sunmuştur. Karabekir'in söz konusu raporlardan ve konu hakkındaki başka belgelerden oluşan **Kürt Meselesi** adlı bir kitabı bulunmaktadır.

¹⁷ Sina Akşin, "Notes On Kâzım Karabekir's Committee Of Union And Progress (1896-1909)", *Essays in Ottoman-Turkish Political History*, The ISIS Press, Istanbul, 2000, p. 48-49.

¹⁸ Kâzım Karabekir, *Tarihte Almanlar ve Alman Ordusu*, Emre Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2001, s. 48.

¹⁹ Kâzım Karabekir, *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik*, Cilt 2, Emre Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1995, s. 57-68.

Kitapta Doğu Anadolu'nun toplumsal özellikleri ve bu bölgede kendisinin yaptığı çalışmalarla görüş ve önerilerine yer vermiştir.

Her şeyden önce Karabekir, Kürtlerle Türkleri aynı soydan gelen topluluklar olarak kabul etmektedir. Kürtlerin Hititlerden olduğunu, dolayısıyla eski Türklerden geldiğini²⁰ ileri süren Karabekir, Türklerle Kürtlerin soy birliğini, Van Gölü adlı şiirinde de tekrarlamaktadır. Bölgede babasının memurluğu sırasındaki çocukluk hatıralarını da dizelere yansıtan Karabekir, şiirinde devletin buraları yurtlaştırmak için gereken çabayı göstermediğini uzun uzun anlatmaktadır. Van Gölü çevresini İsviçre'ye benzeten Karabekir'in adı geçen şiirinden birkaç dize şöyledir:

VAN GÖLÜ²¹

" ...

Bilmeden diyorlar Kürdistan

Halbuki Kürdün de kanı aynı kan.

Bu güzel yerleri öğretecek

Şiirler, nesirler

Kitaplar, resimler,

Sinemalar,

Sonra da seyahatler,

Göçler.

Geçti vakitler.

(...)

Ne şiire zemin, ne resme model

Çünkü yok etrafında birçok el.

İsviçre gibi fakat seyyahsız

Kanla yıkandı, hâla da bah(t)sız.

Alplerden şirin dağları da var,

İzmir'den nefis bağları da var.

Balıklar, kuşlar, ördekler

Her avı enfes

Havası suyu tatlıdır her yerde

²⁰ Kâzım Karabekir, **Kürt Meselesi**, 2. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul, 1995, s. 10-11; Kâzım Karabekir, **Ermeni Dosyası**, Emre Yayınları, İstanbul, 1994(?), s. 49.

²¹ Karabekir, **Benlik**(Şiirler), s. 134-139.

Rast gelinmez orada her derde.
Oralarda görünen
Ve muhteşem renklere bürünen
Grup(gurub)* ruha ruh katar,
Şafak da böyle atar.

(....)"

Kâzım Karabekir, Kürtçülük akımının önce Kürtleri Türklerden ayırmayı, sonra da Türkiye'nin doğu bölgelerini işgal ederek Büyük Ermenistan kurmayı hedefleyenlerin hareketi olduğuna inanmaktadır. Doğuda görev yaptığı sırada bölge insanına verdiği mesaj şöyledir:

"Düşmanlarımız Büyük Ermenistan yapmaya çalışıyor. Buralarda ise en ziyade Kürt kardeşlerimiz oturmaktadır. Kürt İstiklâli diye çalışanlar düşmanlarımızdır. Maksatları Kürtleri bizden ayırdıktan sonra Ermenistan yapmaktır. Kürtleri mahvedeceklerdir. Bunun için Türk ve Kürt kardeşler bu felâkete meydan vermeyiniz."²²

Karabekir, eski adı Dersim olan Tunceli halkının aslen Türk olduğunu, ancak sonradan çeşitli sebeplerle Kürtleştiğini kabul etmektedir.²³ 1937 Dersim İsyanından sonra TBMM'de 1939 yılında Tunceli'nin İdaresi Hakkındaki Kanun görüşülürken konuşan Karabekir, Hükümetin Dersim halkı arasına göndereceği münevverler aracılığı ile bu gerçekleri onlara anlatmasının gereği üzerinde durmuştur.²⁴ Karabekir, kendisinin Doğuda görev yaparken bu konuyu aşiret reisleri nezdinde işlediğini ifade etmiştir.

Genelkurmay Başkanlığına yazdığı 4 Haziran 1923 tarihli bir yazıda bölgenin medeniyet bakımından geriliğine dikkat çektikten sonra yapılacak ilk işin Hükümet idaresini ve adliyeyi düzeltmek; yol, köprü yapımı, ziraat işleri ve eğitim kurumlarına önem vermek olduğunu bildirmiştir.²⁵ Karabekir'in, 1920'lerdeki tedbir önerileri arasında Kürt bölgesinin yapısı, tarihi ve özellikleri konusunda İçişleri Bakanlığında en azından bir özel masa bulundurulması, Kürtler hakkında diğer dillerde hazırlanan belge ve kaynakların Türkçeye çevrilip bir araya toplanması ve bölgeye yönelik politikaların bilimsel veriler ışığında belirlenmesi gerekliliği de vardır.²⁶

---

* Güneşin batışını (gurubunu) ifade ediyor olmalı, kitapta yanlış yazılmış.

²² Karabekir, *Kürt Meselesi*, s. 10.

²³ A. g. e., s. 87.

²⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 6, Cilt 4, s. 178.

²⁵ Karabekir, *Kürt Meselesi*, s. 47.

²⁶ A. g. e., s. 160-163; *Paşaların Kavgası*, s. 289-290.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun yönetimi ile ilgili olarak Karabekir'in bölgeye has, programlı çalışan Umumî Müfettişlik veya Umumî Valilik kurulması yönünde bir önerisi bulunmaktadır. Bölgeyi iyi bildiği ve komutanlık yapmış olduğu için kendisini bu makama uygun gördüğünü de açıklamış olan Karabekir'in, 1980'lerde Güneydoğu Anadolu Bölgesinde uygulamaya konan Olağanüstü Hal Bölge Valiliğini andıran önerisi, kendi yorumuna göre 'çok güçleneceği ve hidivlik olacağı' endişesiyle kabul görmemiştir.²⁷

Karabekir, 1925 yılında, lideri bulunduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Şeyh Sait İsyanı gerekçe gösterilerek kapatılmasını eleştirmekte ve gerçek kapatma sebebinin TCF'nin çoğunluğu alma korkusu olduğunu, Kürt İsyanı konusunun bahane olarak kullanıldığını, bu yüzden şiddet ve terör estirildiğini düşünmektedir.²⁸

Kâzım Karabekir'in araştırmacı, entelektüel kişiliği onun siyasi tarihe ve milletler tarihine de ilgi duymasına yol açmıştır. Osmanlı Devletinin son yıllarında, uyruğu olan Ermenilerle yaşadığı ve günümüzde tekrar zaman zaman gündeme gelen sorunları ele alan Karabekir, 1940'lı yıllarda Ermenilerin tarihini araştırmış ve **Ermeni Dosyası** adı ile kitap olarak yayımlamıştır. Ermenilerin kökeni ile ilgili tezleri inceledikten sonra Kürtlerle ilgili görüşüne benzer bir biçimde, (Frigler ve Hititler dolayısıyla) bu kavmin Türklerle aynı ırktan geldiğini ileri sürmektedir.²⁹ Karabekir, Ermenilerin aslen Orta Asya kökenli olduklarını ve zamanla başka devletlerin oyunuyla soydaşı olan Türklerden ayrı düştüklerini iddia etmektedir.

Karabekir, çocukluğunda babasının görevi dolayısıyla bulunduğu Van, Harput gibi yerlerde Ermeni ailelerle olan iyi ilişkilerinden anılarında söz etmektedir.³⁰

Kendisi, 1. Dünya Savaşı'nın son yılında ve Kurtuluş Savaşı'nın ilk cephe savaşı olarak 1920 yılında Ermenilerle savaşmıştır. Doğu Anadolu'da Ermeni işgaline ikinci defa son vererek Ermenilerle Gümrü Antlaşması'nı imzalamış, bölgedeki İngiliz nüfuzunun azalmasını ve Bolşevik Rusya'dan Türkiye'ye gelecek yardımların yolunun açılmasını sağlamıştır.

Onun bir kitabı da **Ermeni Mezalimi**'dir. Kitap, Ermenilerin Doğu Anadolu Bölgesi'nde Müslüman halka karşı yaptığı katliamı anlatmaktadır. Kara-

---

²⁷ Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, Cilt 5, s. 2317; Kâzım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, Cilt 4, 5. Baskı, İstanbul, 2000, s. 1995-1997.

²⁸ Karabekir, **Kürt Meselesi**, s. 17, 37.

²⁹ Karabekir, **Ermeni Dosyası**, s. 40-43.

³⁰ Kâzım Karabekir, **Hayatım**, Emre Yayınları, İstanbul, 1995, s. 156-157; Karabekir, **Ermeni Dosyası**, s. 12-15; Karabekir, **İttihat ve Terakki...**, s. 36.

bekir'in kitap boyunca işlemekte olduğu ana düşünce, Türkiye'nin Ermeni Sorunu konusunda haklı olan tezlerini Dünya kamuoyunda yeterince savunamamasıdır.

Peki Karabekir, 1915 ve sonrasında yaşanan Ermeni Olaylarına nasıl bakmaktadır? Karabekir'e göre, 1915 Olayları'na Ermenilerin büyük devletlerce kullanılması yol açmıştır. O, **Ermeni Dosyası**'nda, Ermenilerin tarihte Türklerle dostluk ve güven içinde yaşadıklarını³¹ ama önce Avrupa devletlerinin, sonra da Rusya'nın bu halkı kendi siyasal hesaplarına alet ettiğini ifade etmektedir.³² Birinci Dünya Savaşı'nda Ermenilerin ordularımızın arkasında ayaklandıklarını, Rus ordusuna katıldıklarını, Rusların çekilmesinden sonra ise Ermeni işinin kökünden hallolduğunu kaydeden Karabekir, Çarlık Rusyasının emellerine alet edilmekle Ermenilerin perişan olduğunu³³ da ileri sürmektedir. Karabekir, eserini yazdığı 1940'lı yılların ortalarında hâlâ Ermenilerin kullanılmak istendiğini şu sözlerle ifade etmektedir: "...Ermeni tarihinin seyrini esaslı suretle bilmeyenler ve bilmek istemeyen politikacılar hâlâ Türkiye'de bir Ermenistan kurulamadığına yananlar. Hâlâ Türk vatanındaki Ermenilerin kalanlarının da kanundan istifade umarlar..."³⁴

Karabekir'in, Kürtlerin ve Ermenilerin Türklerle aynı soydan geldiği görüşünün bilimsel olarak tartışılabileceği gerçeği bir yana, acaba onun böyle düşünmesinde Güneş Dil Teorisinin ortaya atılmasına zemin oluşturan zihniyetin etkisi de var mıdır? Bilindiği gibi 1930'larda yükselişte olan ve 2. Dünya Savaşının sebepleri arasında bulunan milliyetçi ve ırkçı söylemler her ülkeyi olduğu gibi Türkiye'yi de etkilemişti. Türkiye'de yeni kurulan modern ulus-devlet, egemenliğini pekiştirmek, halkın yeni bir kimlik ve tarih algılaması ile kendine olan güvenini yükseltmek ve benzeri amaçlarla ve aydınlar aracılığıyla bütün dillerin Türkçeden türediğini iddia eden Güneş Dil Teorisi gibi teorileri gündeme getirmişti.

EĞİTİM ALANINDAKİ DÜŞÜNCELERİ VE UYGULAMALARI

Modernleşmekte olan toplumların vazgeçilmezlerinden olan eğitim seviyesinin yükseltilmesi çabaları, Türk modernleşmesi hareketinde de karşılık bulmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyıl her alanda modern eğitim kurumlarının yaygınlaştırıldığı dönem olmuştur. Karabekir'in de toplumun kalkınması bağlamında üzerinde çok fazla durduğu konulardan biri eğitim, özel-

³¹ Karabekir, **Ermeni Dosyası**, s. 136

³² Karabekir, a. g. e., s. 131 vd., s. 148 vd.

³³ Karabekir, a. g. e., s. 205.

³⁴ A. g. e., s. 135.

likle çocukların eğitimi konusudur. Birinci Dünya Savaşı'nda yetim kalmış Türk çocuklarına 15. Kolordu Komutanı olduğu dönemde Erzurum'da ve Sarıkamış'ta çeşitli dallarda açtığı eğitim kurumları ile sahip çıkan Karabekir, çocuk eğitimine ilişkin kitaplar da yazmıştır.

Karabekir, eğitim sistemine pratik sonuçları açısından yaklaşmaktadır. Bu konuda Amerikan toplumunun ve eğitim sisteminin yetiştirdiği girişken insan tipinin Türkiye'de de örnek alınmasını istemektedir. Benimsediği ve uyguladığı yöntemin özelliği, kuramsallığı değil bir meslek, sanat ve yetenek sahibi olmayı öncelemesidir. Memuriyete muhtaç eden bir eğitim sistemi anlayışını kabul etmemektedir.³⁵

Karabekir'in çocuklara ahlâkî eğitim vermek amacıyla yazdığı ve ilk baskısı 1920 yılında yapılan **Çocuklara Öğütlerim** kitabı bu açıdan önemlidir. Karabekir'in, İslâmî dili en fazla kullandığı eseri olan ve Cumhuriyet modernleşmesinin benimsediği seküler paradigmaya uymayan bir biçimde idealize ettiği insan tipi sanki "modern müslüman"ı tasvir etmektedir. İslâmî yaşam ilkelerinin modern/Batılı insan davranışları ile harmanlanmasının yapıldığı, ya da belki daha doğru bir ifade ile İslâm ahlâk kurallarının modern bir yorumunun yapıldığı eserinde Karabekir, çalışkanlık, temizlik, dakiklik, düzenlilik gibi bireysel davranışlardan, aile ve toplum hayatında karşılaşılan birçok sorunla baş etmeye kadar hemen her konuda dinî kaynaklara göndermede bulunmaktadır.³⁶ Çocuk eğitiminde İslâmî ilkelerle modern yaklaşımları sentezlediği görülen Karabekir'in, mahalle mektepleri ile camilerdeki eğitim modelini ezberci ve bilim dışı görerek kötülediği bilinmektedir.

Karabekir, bakımsız çocukların devlet koruması altına alınması için çok mücadele etmiş ve bunu 1943'te CHP'ye kabul ettirmiştir. **Çocuk Davamız** adlı kitabında çocuk davasını, "yoksul ve bakımsız çocukları devlet himayesine alarak memleketin diğer çocukları gibi başarılı ve hayat mücadelesine kudretli kılacak maddî ve fikrî bir talim ve terbiye ile donatmak" olarak tanımlamaktadır.³⁷

SİYASAL DÜŞÜNCELERİ VE DÜNYA GÖRÜŞÜ

Evrimci-Muhafazakâr Modernleşme: Karabekir'in, toplumsal değişmeye ilişkin olarak muhafazakâr bir tutum içinde olduğu görülmektedir. Yazı ve konuşmalarında topluma yeniliklerin getirilmesi konusunu irdelerken, TCF'nin

³⁵ Nuri Köstüklü, **Kâzım Karabekir ve Eğitim**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Birinci Basım, Konya, 2001, s. 59.

³⁶ Kâzım Karabekir, **Çocuklara Öğütlerim**, Emre Yayınları, İstanbul, 1995, s. 51, 115, 121-122, 151, 189.

³⁷ Kâzım Karabekir, **Çocuk Davamız**, Cilt 1, Emre Yayınları, İstanbul, 1995, s. 9.

kuruluş beyannamesinde de yer alan “medenî hamlelerde süratli davranılması ama toplumsal yenileşmelerde evrim yolunun izlenmesi” görüşünü savunmuştur. Yeniliklerin, toplumun kültürel yapısıyla uyumlu olarak ve zamana yayılarak gerçekleşmesini öngörmektedir. Bir yerde Karabekir, toplumun yapısına uygun olmayan inkılâpların kısa ömürlü olacağını savunmaktadır.³⁸ Atatürk’ün ve CHP’nin değişim anlayışının radikal ve yukarıdan aşağıya doğru, bir başka deyişle Jakobence olmasına karşılık Karabekir, radikal değişime karşı tedricî ve evrimci değişimi savunan düşünce yapısıyla evrimci-muhafazakâr bir yöntemi benimsemektedir. Sonraki yıllarda Kemalizm’in ilkeleri arasına giren inkılâpçılık, Karabekir’in uzak olduğu bir tutumdur. Muhafazakâr düşünürlerin devrimci, yenileştirici bir kopuş fikrine ve modern aklın kendini beğenmişliğine yönelttiği eleştirileri ile bireysel akla göre hareket edilmesinin siyasal ve toplumsal ilişkileri dağıtması kaygısını³⁹ hatırlatan şu sözler ona aittir: “İnkılâpçılar mikyası kendi kafalarının istidatı ile ölçtüklerinden, bu inkılâplar çok defa yapılırken de yıkılırken de, birçok masum insanların hayatına mal olup gitmektedir...”⁴⁰

Kâzım Karabekir’in evrimci-muhafazakâr tutum sahibi olduğuna ilişkin bir başka bilgi kaynağı da kızları Hayat ve Timsâl Karabekir’dir. Kendileri ile yapılan söyleşide Hayat ve Timsâl Hanımlar, Karabekir’in Türkiye’de 1920’li ve 1930’lu yıllarda gerçekleşen devrimlere karşı olup olmadığı sorusuna, babalarının devrimlere karşı olmadığını, ama devrimlerin toplum tarafından içselleştirilmesine yetecek kadar bir zamana yayılmadan bir anda yapılmasına karşı olduğunu ifade etmişlerdir.⁴¹ Karabekir, ekonomi, sağlık, eğitim, toplum kalkınması, tarımın ve köyün desteklenmesi gibi konularda korporatist-devletçi-milliyetçi; kültürel-ahlâkî konularda muhafazakâr-gelenekçi, hattâ bir dereceye kadar dindar değerlere sahip bir duruş sergilemektedir.

Acaba TCF’nin önü kesilmeseydi Türk siyasal ve toplumsal modernleşmesi farklı bir seyir izler miydi? Karabekir liderliğindeki bu parti programını tanıtmaya ve/veya uygulama imkânı bulabilseydi belki de cumhuriyet modernleşmesi bugüne kadar uzayıp gelen birçok ağır sorunları daha başında çözüme kavuşturabilecekti.

Batılılaşma, Yatay Değişim ve Siyasal Süreklilik: Karabekir, inişli-çıkışlı da olsa döneminin fikir akımlarından olan Batılılaşma yönünde de eğilimlere sahiptir. Yalnız onun Batıcılığı ve Aydınlanmacılığı farklılıklar içeriyordu. Ka-

³⁸ Karabekir, *Paşaların Kavgası*, s. 245.

³⁹ Philippe Benetton, *Muhafazakârlık*, Çev: Cüneyt Akalın, İletişim Yay., 1. Basım, 1991, İstanbul, s. 17, 35, 46.

⁴⁰ Karabekir, *Paşaların Kavgası*, s. 245.

⁴¹ 10 Ağustos 2004 tarihinde İstanbul Erenköy’de kendileri ile yaptığımız söyleşi.

rabekir'in düşünce yapısında dikkat çeken husus, kültürel modernleşmede Batılığa görece mesafeli durması ve referans olarak yerli unsurları (din, gelenek, millî kültür...vb. gibi) öne çıkarmasıdır. Kendisi, Osmanlı toplum yapısında büyük bir modernleşme atılımının gerekliliğine inanmakla birlikte bütün bir toplumsal-kültürel yapının Batılı anlamda değiştirilmesini düşünmemektedir. Cumhuriyetin ilanından kısa süre sonraki bir toplantıda bu yaklaşımını şu sözlerle açıkça dile getirmektedir: "Millet Garbîleşmekle değil din-i mübin-i İslâm'a sarılmak suretiyle mevcudiyetini kurtardı."⁴² Yanlış Batılılaşma politikası hakkında şu düşünceleri ileri sürmektedir: "...Batılaşmak batılılaşmak hemen yüz yıldır, halktan kaçmak ve onları kendi âlemlerinde bırakmak sûretiyle heder ettiğimizi, bugün de hâlâ anlayamıyoruz! Daha doğrusu anlatamıyoruz!..."⁴³ Şu değerlendirmeler de ona aittir: "Milletin bazı esas seciyelerini terk ederek Batıninkini aynen almak isteyenler var. Bu bizi insanlığımızdan çıkaracaktır bana göre. Özellikle Batılı gibi tüketmek, Batı mallarını tüketmek ekonomimize zarar verir..."⁴⁴

Kısaca, o, Kurtuluş Savaşı sonrası için toplumsal alanda yatay değişim diyebileceğimiz değişimleri hedeflemekle birlikte büyük ölçüde yerli kültürel değerlere ve siyasal süreklilik görüşüne sahiptir. Karabekir, Türkiye'nin geri kalma nedenleri olarak fütuhatchılık, temsil kudreti olmaması, Avrupa'nın ilim-irfan cephesinden uzak kalınması ve yönetimin istibdat yöntemlerini benimsemesini görmektedir.⁴⁵

İniş-Çıkışlı Siyasal Liberalizm: Karabekir, İT döneminde, TCF döneminde, siyasal hayatın dışında ve polis takibi altında bulunduğu menkubiyet yıllarında siyasal haklar, örgütlenme ve basın özgürlüğü gibi konularda liberal söylemler geliştirmiştir.

Kâzım Karabekir, İTC'nin kuruluşunu, 1909'a kadarki faaliyetlerini, geçirdiği süreci ve kendisi ile diğer üyelerin rollerini anlattığı **İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1896-1909** adlı eserinde fikrî analizler de yapmaktadır. Cemiyet'in kuruluş felsefesini açıklarken Batı ve Doğu toplumlarında hürriyet, hak ve vazife kavramlarına yüklenen anlamı ve devlet-yurttaş ilişkileri bağlamında bunların geçirdiği değişimi irdelemektedir. Karabekir'e göre hürriyet, hak ve vazife kavramları esas olarak Doğu toplumlarında dinler, filozoflar ve müte-

---

⁴² **İkdam**, 17 Teşrinisâni 1339 (17 Kasım 1923). Karabekir bu sözü, Hukuk Fakültesi mezunları şerefine, Galatasaray Lisesi salonunda düzenlenen bir toplantıda söylemiştir.

⁴³ Karabekir, **Paşaların Kavgası**, s. 294.

⁴⁴ **Tevhid-i Efkâr**, 19 Teşrinisâni 1339 (19.11.1923).

⁴⁵ Karabekir, **Bulgaristan Esareti...**, s. 116. Karabekir'in İslâm-İlerleme ilişkisi, geri kalmışlık, Türkiye'nin Hristiyanlaşması ve bu konularda yapılan tartışmalarla ilgili anıları **Sebil** dergisinin Yıl: 1, No: 1, 2 Ocak 1976 tarihli sayısında yer almaktadır.

fekkirlerce geliştirilmiş, hatta bunun sonucunda ihtilâllere, inkılâplara kadar varan toplumsal hareketler yaşanmıştır. Ancak Doğu toplumlarında geliştirilmiş olan bu fikirlerin toplum yaşamında örgütlülüğü gerçekleştirilememiş olduğundan bunların kalıcılığı sağlanamamıştır.® Adı geçen kavramları ve fikirleri Doğu'dan alan Batı toplumları bu fikirler etrafında köklü örgütlenmeler de oluşturduğu için orada bunların kalıcılığı sağlanmıştır. Zamanla Doğulu toplumlar bunlara karşı yabancılaştığı için o fikirlerle arasında belli bir mesafe ortaya çıkmıştır.⁴⁶ Benzer görüşleri Karabekir, fikir ve sanat ışıklarının eski zamanlarda doğudan doğduğunu, ancak sonraları halkın başına geçen müstebitlerin fikre hürmetsizlik göstererek bu ortamı yok ettiğini ifade ederek sürdürmektedir. Karabekir'in tahlillerine göre Batıda devlet, yurttaşına hizmet eden ve yurttaşlar tarafından denetlenen bir kurum olarak anlaşılırken, Doğu toplumlarında ve Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyılda toplum hâlâ sultanların keyfi ve baskıcı yönetimi altında bulunuyordu.

Çağdaş siyaset biliminin kavramsal tartışmaları ışığında bakıldığında, yurttaşların fikirler etrafında siyasal örgütlenme haklarını savunan duruşuyla Karabekir, devlet-yurttaş ilişkileri bağlamında sivil toplumcu, özgürlükçü olarak nitelenmeyi hak etmektedir. Ancak, Karabekir, düşünce yapısı bakımından zaman zaman savrulmalar yaşadığı için değinilen özgürlükçülüğünü sürdürememiştir.

İstibdat yönetimlerinin Türk milletini geri bıraktığını düşünen Karabekir millet iradesinin üstünlüğünü ve ulus-devleti savunmaktadır. Özgürlükçü bir yönetimden yanadır. Ancak siyasal alanla sınırlı kalan bu söylemleri, ekonomik liberalizmle desteklenmemektedir. TCF Genel Başkanı iken de TBMM'de yaptığı konuşmalarda ve diğer beyanlarında bu farklılık görülebilmektedir.

1940'lı yıllarda Karabekir'in siyasal liberalizmden de uzaklaştığı görülecektir. 2. Dünya Savaşı koşullarının ve CHP'de elde ettiği konumun gereği olarak değerlendirilebilecek bir biçimde muhalif siyasal örgütlenmelere karşı çıkmıştır. Örneğin çok partili siyasal düzene geçiş çabalarının arttığı ve DP'nin Fevzi Çakmak Paşayı; CHP'nin de Karabekir Paşayı simge olarak öne sürüp şöhretinden yararlanmak istediği 1946 seçimlerinden bir hafta önce İstanbul milletvekili sıfatı ile bir bildiri yayımlamıştır. Karabekir bildirisinde, 1924'te kendileri TCF'yi kurduklarında CHF'lilerin kendilerine yönelik eleştirilerinin çok benzerini DP'ye yöneltmiştir. "Vatandaşlara hitap" başlıklı bildirisinde Karabekir, SSCB'nin toprak talebi tehdidi altında bulunduğu şu sırada Türkiye'de millî birliği korumanın önemini vurgulamış ve halkı, millî birliği bo-

---

⁴⁶Karabekir, *İttihat ve Terakki...*, s. 26.

zacağını düşündüğü DP'ye karşı uyararak CHP'ye destek istemiştir.⁴⁷ Onun bu davranışı gerçek düşüncesi olabileceği gibi, kanımızca CHP'den TBMM Başkanlığı* ya da başka önemli bir makam sözü almış olma olasılığı ile de açıklanabilir. Karabekir'in tutumu, Türk siyasal hayatında çokça görülen 'muhalafette iken siyasal özgürlükleri savunma, iktidara gelince muhalafete tahammülsüzlük gösterme' anlayışının bir örneği olarak da değerlendirilebilir.

O, eklektik bir düşünce yapısındadır. Bu nedenledir ki Karabekir, örneğin ekonomik alanda devletçi-toplumcu-halkçı görüşlere sahip ve kalkınmanın devlet ve toplum tarafından bir millî seferberlik ruhu içinde ele alınmasından yana olduğu halde, serbest ticarete, yabancı sermayeye yeşil ışık yakan, devletin görevlerinin en aza indirilmesini, idarî adem-i merkezîyeti savunan ve Kasım 1924'te kurulan liberal eğilimli TCF'de yer almış ve Genel Başkanlığını yürütmüştür.

Bir yanda ulus-devlete taraftar olurken diğer yanda Halifeliğin kaldırılışına muhalif kalmıştır. Dilde sadeleşmeyi savunan düşüncelere sahip olmakla birlikte harf devrimine karşı çıkmış, 1940'lı yıllardaki Türkçeleştirme girişimlerine muhalafet etmiştir.

Karabekir'de Yönetme Tarzı ve Cumhuriyet Anlayışı: Karabekir, yönetme tarzı konusunda 1920'lerde ülkeye egemen olan anlayıştan ve bu arada Atatürk'ten farklı düşünmektedir. Başka görüş ve uygulamalarında da yer almakla birlikte Atatürk'ün Nutuk'taki "...tarih, gayrikabil-i itiraz bir surette ispat etmiştir ki, büyük meselelerde muvaffakiyet için kabiliyet ve kudreti lâyetezelzel (sarsılmaz-A.Ç.) bir reisin vücudu (varlığı-A.Ç.) elzemdir..." ve benzeri sözleri⁴⁸ onu, Akşin'in de dikkat çektiği gibi İttihat ve Terakki'deki kolektif liderlik anlayışından ayırmaktadır.⁴⁹ Buna karşılık Karabekir'de İTC'ye hakim olan kolektif önderlik anlayışının izleri görülmektedir. Karabekir'in, Kurtuluş Savaşı'ndan sonrası için M. Kemal'e Uzmanlar Meclisi yoluyla ikili bir Meclis yapısı önermesi, uzmanlığa verdiği önemin yanında karar alma sürecinin yayılmasını sağlayarak yetkilerin tek elde toplanmasını önlemek kaygısı ile de açıklanabilir. Tek adam yönetimine karşı çıkan Karabekir, ülkenin yönetiminde önemli kararların bir kişi tarafından alınmasının bir milleti yeteksiz bir aşiret konumuna düşüreceğini kabul etmektedir.⁵⁰ Ülke yönetimi ile

⁴⁷ Tanin, 14 Temmuz 1946, *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1946.

* Nitekim, değinilen bildiriden ve seçimlerden kısa bir süre sonra, 5 Ağustos 1946'da Karabekir CHP adayı olarak TBMM Başkanı seçilecektir.

⁴⁸ Atatürk, *Nutuk*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara 1989, s. 94, 92, 296.

⁴⁹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Son Meşrutiyet (1919-1920)*, Cilt 2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1998, s. 328

⁵⁰ Karabekir, *Paşaların Kavgası*, s. 318.

ilgili değerlendirmelerinde sık sık şûralar oluşturulmasını⁵¹ gündeme getirmesi, İnönü'nün anılarındaki bilginin doğruluğu kabul edilecek olursa, Fevzi Paşa aracılığı ile Atatürk'e iletilen ve ülkede yapılacak işlerin paşalar arasında ortaklaşa kararlaştırılması önerisini benimsemesi⁵² gibi örnekler onun kolektif liderlik-kollektif yönetim tarzını benimsediğini göstermektedir.

Karabekir'in yönetim anlayışında, görüş ayrılıklarını karşılıklı konuşarak ikna ile giderme, bu yolda zorlamaya başvurmama gibi ilkelerin önemli yer tuttuğu görülmektedir. Sivas Kongresi'ne muhalefet eden Trabzon delegelerinin itirazlarını M. Kemal Paşa'ya ilettiği 19/20 Eylül 1919 tarihli uzun telgraf haberleşmesinde kullandığı dil ve üslup bu özelliğini tipik olarak yansıtmaktadır.⁵³

Karabekir, yukarıda değinilen yönetim anlayışına dayanarak 1930'larda Atatürk'e ve Enver Paşa'ya, baskıcı ve keyfî yönetim uyguladıkları gerekçeyle eleştiriler yöneltmekte ve cumhuriyet yönetimine üstün anlamlar yüklemektedir. Atatürk, Enver Paşa ve 2. Abdülhamit'i birbirine benzettiği "Hep Bir Tip Bir" şiirinde⁵⁴ düşüncelerini şöyle dile getirir:

HEP BİR TİP BİR

Üç adam ve adamları

Gerçi devir ayrı

Fakat

Hep bir

Tip bir.

Üçü de söz veriyor

Ve geçmişi yeriyor

Yeni muhit seçiyor

Ve yerine geçiyor

Fakat:

Binbir bahane ile

Yapışıyor yerine

İlk evvelâ hürriyet

Gömülüyor derine.

⁵¹ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Cilt 5, s. 2223; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, Cilt 15, s. 260-261.

⁵² İsmet İnönü, *Hatıralar*, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987, s. 171-172.

⁵³ Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Cilt 2, Emre Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2000, s. 604-614

⁵⁴ Karabekir, *Benlik* (Şiirler), s. 55-56.

Üç adam aynı yolun yolcusu
Hürriyet kaçak, onlar kolcusu.

Çünkü:

Hep bir
Tıp bir.
Hâdiseleri bir evir, çevir!
Göreceksin ki her üçü de bir.
Değişen yalnız devir
Üst tarafı hep bir.
Çünkü milletde dahi:

Hep bir,
Tıp bir.

Millet sabidir diye
Bir cahil oldu vasi.

Sonrakiler de kaptı
Bu musibet hevesi.
Ve kısıldı milletin

Asıl hakiki sesi.
Biri gölgesiydi yerde hakkın
Biri vekiliydi bir ahmakın
Birine adı bulun da takın
Sonra üç devre ibretle bakın!

Ey Türk milleti kendini sakın:
Böyle giderse dördüncü yakın.
Çünkü hâlâ:

Hep bir,
Tıp bir.

Karabekir, 1933 yılında İnönü ile yaptığı bir görüşmede idealindeki cumhuriyetten söz etmekte ve cumhuriyetin erdemlerine dikkat çekmektedir.⁵⁵ Ona göre ideal cumhuriyette halk, hürriyet prensiplerinin bütün gereklerini fiilen uygulayabilmeli ve onlardan yararlanabilmelidir. Türk milleti, Sultan Abdülmecit zamanından beri hürriyet mücadeleleri yapmış, 1908 İkinci Meş-

---

⁵⁵ Kâzım Karabekir, *Bir Düello ve Bir Suîkast*, Emre Yayınları, İstanbul, 1995, s. 176.

rutiyeti ile hürriyetini pekiştirerek ilan etmiştir. 1. Dünya Savaşı'nda ve Kurtuluş Savaşı'nda hürriyet ve bağımsızlığı uğrunda döktüğü kanlar artık bu milletin hürriyete hak sahibi olduğunu kanıtlamıştır. İniş-çıkışlılığına dikkat edilmek kaydıyla bu sözlerinden, Karabekir'in İttihat ve Terakki ve CHP çizgisine göre daha liberal bir özgürlük anlayışına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Karabekir'in bir siyasal rejim olarak "cumhuriyet" konusundaki düşüncesinin de değişken olduğu görülmektedir. 1919 yılına ait günlüklerinde, İngiliz işgal komiseri Rawlinson ile görüşmesinde Türkiye'nin henüz "cumhuriyet" olacak kadar ileri düşünemeyeceğini ifade ederken⁵⁶ anılarını düzenlediği 1930'lu ve 1940'lı yıllarda bu görüşüne açıklama getirerek kendisinin de Türkiye için cumhuriyet istediğini, ancak bunun kesin zaferden sonra olabileceğini düşündüğünü ifade etmektedir.⁵⁷

KARABEKİR'İN DİN VE LÂİKLİK KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

Türkiye'nin Batılılaşma ve modernleşme tarihinde din konusu sürekli gündemde olmuştur. 1920'li yıllarda çok uluslu ve dine dayalı toplum yapısından lâik, ulusal ve üniter bir devlete geçilirken tartışma yaşanan konuların başında, yeni dönemde dinin yerinin ne olacağı konusu geliyordu. Ezici çoğunluğu Müslüman olan bir toplumda insanların kimliğini belirleyen en büyük değişken şüphesiz dinî aidiyettir. Bu nedendir ki, Kurtuluş Savaşı döneminde bu mücadeleyi yürüten kadrolar, emperyalist işgalcilere karşı halkın desteğini almak için İslâmî bir dil kullanmışlardır. Buna karşılık Millî Mücadele hareketini bastırmak isteyenler de bu mücadelelerinde İslâmî dili kullanmıştır. Timur'un da belirttiği gibi Kurtuluş Savaşı'nın en güçlü ideolojisi İslâm olmuştur.⁵⁸ Kurtuluş Savaşı başarılıp cumhuriyet kurulduktan sonra ise yeni rejim, İslâm ile arasına mesafe koymuştur. Türkiye'nin modernleşme sürecinde dinin radikal bir biçimde devre dışı bırakılması nedeniyle cumhuriyetin kurucu kadrolarının İslâm dinine ilişkin tutumları zaman zaman gündeme gelmektedir.

Bu bağlamda şu sorular da gündeme gelmektedir: Kâzım Karabekir bireysel ve ailevî hayatında, düşüncelerinde nasıl bir din anlayışına sahipti? Onun din algısı Türk modernleşmesi ile ilgili düşüncelerine nasıl yansımıştır? Ve, din-devlet ilişkileri konusunu nasıl değerlendirmektedir?

Karabekir, çok çocuklu ve dindar bir aile ortamında yetişmiş, çocukluğunda din eğitimi almak üzere camiye gitmiştir. Anılarında babasını anlatır-

⁵⁶ Karabekir, *Paşaların Kavgası*, s. 68.

⁵⁷ A. g. e., s. 78.

⁵⁸ Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 1997, s. 25-29.

ken diğer nitelikleri yanında onun dindarlığını da ifade etmektedir.⁵⁹ Kendisi, ileriki yaşlarında da dinî inançlara bağlılığını sürdürmüştür. Ancak yaşama biçimi olarak dindarlığı hakkında sağlıklı ve yeterli bilgiler bulunmamaktadır.

Hâlâ Bu Mektep adlı tiyatro eserinde mahalle mekteplerindeki; **Hayatım**'da da camilerdeki eğitim sistemini eleştirmektedir. Kâzım Karabekir, anılarında Kuleli Askerî Lisesi'nin son sınıfında iken yaşadığı bazı olayları, kendisinin dinsel taassuba karşı oluşu bağlamında anlatmaktadır. Zamanın Fatih Camii Hocasının Batılı tarzda giyime karşı söylediği ağır sözleri eleştirmiş ve ağabeyi Hulûsi de dâhil Hocanın etkisine girmiş olan bazı öğrencileri oradan kurtarmıştır.⁶⁰ Ayrıca Kuleli'de, akaid dersi okutulmasını hayretle karşılamıştır. Karabekir, kendisini dine karşı olmayan ama taassuba da taraftar olmayan birisi olarak tanımlamaktadır.⁶¹

Karabekir, 1923 yılındaki bir gazete söyleşisinde içkinin yasak olmasına taraftar olduğunu belirtirken içkiye yalnız dinî hisle değil memleketteki tahribatı açısından da karşı olduğunu ifade etmiştir.⁶² Bilindiği gibi 1920 yılında TBMM'nin ilk çıkardığı kanunlardan olan içki yasağına ilişkin Men-i Müskirat Kanunu, birkaç yıl yürürlükte kalmıştır.

Karabekir, düşünce olarak dinin toplum hayatında çok önemli bir yere sahip olduğuna inanmaktadır. Kendisi, 1923 yılında Atatürk ve İnönü ile din konusunda tartışmalar yaptığını ifade etmektedir. Karabekir'in ifadelerine göre, kendisinin Keçiören'deki köşkünde geçen bu tartışmalarda Atatürk ve İnönü, İslâm'ın ilerlemeye engel olduğunu, dini ve namusu olanların aç ve fakir kalmaya mahkum olduklarını iddia ederek Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra yeni dönemde dinin toplumdaki etkisini azaltmayı öngören düşüncelerini ileri sürmektedirler. Karabekir ise toplum hayatı içinde dinin çok önemli bir yeri bulunduğunu, dinle mücadele edilmemesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu tartışmalarda kendisinin, dinsiz ve ahlâksız bir millete bu dünyada hayat hakkı olmadığını tarihin gösterdiğini ifade ettiğini anlatmaktadır.⁶³ Fethi Okyar'ın da İslâm'ın ilerlemeye engel olduğu görüşünü öne sürdüğünü belirten Karabekir ona da şu karşılığı verdiğini kaydetmektedir:

“...Türk milleti, ne dinsiz olur, ne de Hıristiyan olur. Hakikat budur. Bir milletin asırlardan beri en mukaddes duygularını bir hamlede atabileceğine

---

⁵⁹ Karabekir, **Hayatım**, s. 18.

⁶⁰ Karabekir, a. g. e., s. 184.

⁶¹ A.g.e., s.183-184, 186. Ayrıca Harp Akademisi'nde iken zorla namaz kıldırılmasına karşı düşünceleri için bkz: s. 301-302.

⁶² **Tevhid-i Efkâr**, 11 Teşrinisânî 1339 (11.11.1923).

⁶³ Karabekir, **Paşaların Kavgası**, s. 142-144.

inanışımız, objektif bir görüş değil, hülyanızdır! Böyle bir harekete cüret, memlekette kanlı bir istibdatla başlar ve İstiklâl Harbi'nin samimi birliğini de birbirine katar...."⁶⁴

Yukarıdaki diyaloglar yalnızca Karabekir'in anılarında yer almaktadır. Atatürk, İnönü ve Okyar'ın anılarında bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu iddiaların doğruluğu veya yanlışlığının kanıtlanması kolay görünmemektedir. Bununla birlikte genel bir değerlendirme yapılacak olursa yeni bir dönemin eşliğinde bu tür tartışmaların yapılmış olması beklenebilir. Karabekir, dine saygılı birisi olarak yenilikçi atılımların dinî değerlerle çatışmadan gerçekleştirilebileceği düşüncesini ortaya koymuştur. Kendisi dinin bir milletin fertlerinin perçini olduğunu, dinin gevşediği yerlerde birlik perçininin de gevşeyeceğini ama onun mabetlere bırakılarak hayata karıştırılmaması gerektiğini düşünmektedir. Din-devlet ilişkileri konusundaki şu sözleri önemlidir:

"...dinle uğraşmanın bizi daha ziyade terakkiden alıkoyacağı ve daha ziyade geri götürebileceği kanaatındayım. Dini olduğu gibi bırakmalı ve hükümet, ne buna tesir yapmalı ve ne de tesiri altında kalmalıdır..."⁶⁵

Bu sözlerinden onun din-devlet ilişkileri bağlamında liberal demokrat bir tutuma sahip olduğu ileri sürülebilir. Karabekir, dini bireysel boyutta düşünmekte, onu toplumsal ve siyasal alana karıştırmamaya gayret etmektedir.

1924 yılında Halifeliğin kaldırılışına karşı çıkarken bu kurumun dinî niteliğine vurgu yapmamış, bu kararın aceleye getirildiğini ve İslâm ülkelerinin desteğini azaltmak yoluyla Musul Sorununda Türkiye'nin elini zayıflattığını düşünmüştür.

Karabekir, eserlerinde ve anılarında "lâiklik" sözünü çok az kullanmıştır. TCF'yi kurmaya karar vermeleri sürecini anlatırken lâikliğe "dinî ve fikrî özgürlükler" anlamı vererek bu kavramı kullanmaktadır:

"...Şu halde bizlere tutulacak biricik yol, Meclis'teki millî vazifelerimizi ele almak ve bu suretle, gerek cihana ve gerekse kendi milletimize karşı, Büyük Millet Meclisi'nin sesini duyurmak ve kudretini göstermek kalıyordu. Böylece Cumhuriyetin sağlam sûrette kurulmuş olmasını ve Lâiklik esasından aykırı tasavvurların önlenmesini temîn edebildik..."⁶⁶

---

⁶⁴ A. g. e., s. 147.

⁶⁵ A. g. e., s. 166.

⁶⁶ A. g. e., s. 297-298.

KARABEKİR'İN TÜRK DEVRİMİNDEKİ YERİ VE TOPLUMDAKİ KARABEKİR ALGISI

Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleştirilen devrimlerle Türk toplumu yepyeni bir yapıya kavuşuyordu. Peki, Türk Devrimi içinde Karabekir nerede durmaktadır? Devrim kadroları içinde vazgeçilmez bir isim olarak yer almış mıdır? Öncelikle “Türk Devrimi” deyiminin hangi tarihsel olayları kapsadığını açıklığa kavuşturmak gerekir. Yakın Türk siyasal tarihi çözümlemelerinde genellikle izlenen yol, Kurtuluş Savaşı mücadelesi ile zaferden sonraki devrim hareketlerini birbirinden ayırmadan ve bir bütünün parçaları olarak ele almak biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu yöntemi ihtiyatla karşılamak gerekir. Çünkü Kurtuluş Savaşı Dönemi aktörleri ile Kuruluş ve Devrimler Dönemi aktörleri çoğunlukla ayrı ayrı kişilerdir. Hattâ bazı durumlarda Kurtuluş Dönemi aktörlerinden bazıları sonraki dönemde muhalif olmuşlardır.

Ayrıca, Karabekir'in düşünceleri ile Türk Devriminin bazı uygulamaları örtüşse bile onun modernleşme perspektifinin kendine özgü yanları bulunmaktadır. Bu nedenle Karabekir'in Türk Devrimi ile çok fazla özdeşleştirilemeyeceği söylenebilir. Karabekir'in muhafazakârlığı ve toplum hayatında dinin önemli bir yeri olduğu inancı onda farklı bir modernleşme anlayışı ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle de devrimlerin yapıldığı sırada başlangıçta bazı devrimleri soğuk karşılamış hattâ bazılarına fikrî olarak muhalefet etmiştir. Cumhuriyetin ilanı, Halifeliğin kaldırılması, harf devrimi bunların başında gelmektedir. Karabekir, yapılan devrimlere [TCF içinde yer alarak gösterdiği tutum dışında] eylemsel olarak muhalefet etmemiş, devrimlerin çoğunu sonradan benimsemiş ve kişisel ve siyasal hayatında bu devrimlerle uyumlu yaşamıştır.

Türk toplumunda nasıl bir 'Karabekir' algısı vardır? Türkiye'deki dindar, muhafazakâr, milliyetçi çevreler başta olmak üzere toplumda genelde olumlu bir 'Karabekir' algısı vardır. Türk toplumunun sağ-muhafazakâr kesimlerindeki 'Karabekir' algısının oluşumunda dikkat çeken etkenler onun Kurtuluş Savaşı'ndaki kahramanlığı ve izleyen yıllarda Atatürk'le ters düştüğü bazı konularda gösterdiği muhafazakâr ve muhalif tutumlardır. Karabekir ismi, anılan çevrelerde zaman zaman Kurtuluş Savaşı'ndan başlayarak Atatürk'le rekabete girmiş bir asker-siyasetçi isim olarak sunulabilmektedir. Ancak muhafazakâr çevrelerdeki 'Karabekir' algısında onun siyasal düşüncelerinin ve siyasal yaşamının bir bütün olarak değerlendirilmediği dikkat çekmektedir. Kurtuluş Savaşı'nda Karabekir'in Atatürk'le önderlik mücadelesine girmediği gerçeğinin az bilinmesinin yanında özellikle onun 1938 sonunda başlayan ikinci devre siyasal yaşamındaki çizgisi karanlıkta kalmış ve pek ele alınmamıştır. Oysa bu devrede Karabekir, CHP'nin önemli isimlerinden biri olmuş-

tur. Az bilinen yönlerinden birisi de onun toplum kalkınmasında devletçi olusudur. Türk sağının savunageldiği bireycilik, liberalizm, özel sektörcü düşünceleri Karabekir’de bulmak kolay değildir. O, Türk toplumunun gelişme, yenilenme ihtiyacının devletin öncülüğünde yapılacak atılımlarla giderilebileceği düşüncesindedir.

Türkiye’de muhafazakâr kesimler İT’ye karşıdır, oysa Karabekir’in İT geçmişi vardır. Yine İslâmcı ve milliyetçi çevrelerde yaygın olan İslâm Birliği ve Turancılık düşüncelerine Karabekir karşı çıkmıştır. O, ulus-devletten yanadır. Bundan başka Türk sağının tepki gösterdiği Köy Enstitüleri düşüncesini ve uygulamasını Karabekir desteklemiştir. Bu arada Karabekir, Türk muhafazakârlığının sahip çıktığı değer ve simgeler arasında önemli yer tutan 2. Abdülhamit ve uygulamalarına da şiddetle muhalefet edenler arasındadır.

Türkiye’deki sol çevrelerin Karabekir değerlendirmesinde ise onun Kurtuluş Savaşı’ndaki Bolşevizm politikası, Bolşevik Rusya ile ilişkiler, Mustafa Suphi’ye karşı izlediği davranışlar önemli başlıklar olarak yer almaktadır. Atatürkçü ve Aydınlanmacı kesimler de Karabekir’in Türk Devrimine, Türk Aydınlanmasına olan katkısı açısından onu ele almaktadırlar. Kurtuluş Savaşı’ndaki yeri dışarıda tutulursa bu çevrelerde Karabekir’in Türk Devrimine olan katkısının bazen abartılı değerlendirildiği görülmektedir.

SONUÇ

Kurtuluş Savaşı’nın en önemli isimlerinden olan Kâzım Karabekir, aynı zamanda yakın Türk siyasal tarihinde, modernleşme ve Türk Aydınlanmasına da katkıları olan siyaset ve devlet adamlarındandır.

Kâzım Karabekir, bir düşünür, bir teorisyen olmamakla birlikte yaşadığı toplumun ve çağın sorunlarını tartışan, bunlara çözüm üretme çabasında olan yönüyle düşünce adamı denilmesini hak ettirecek özelliklere sahiptir. Ekonomiye, sanata, tarihe ilgi duymuş ve bu alanlarda eserler vermiştir.

Karabekir, aydınlanma ve modernleşme düşüncesine sahip olmakla birlikte, Kurtuluş Savaşı’ndan sonra içinde yer aldığı saltanatın kaldırılması, İzmir İktisat Kongresi, Halk Fırkası’nın kuruluş hazırlıkları, 1924 Anayasası ile ilgili hazırlık çalışmaları dışında devrimci atılımlarda fiilen bulunmamıştır.

Karabekir, Türk Modernleşmesini, Türk Aydınlanmasını savunduğu halde bunu Kemalist çizgiye ve Türkiye’deki ortodoks modernleşme anlayışına egemen olan yaklaşımdan farklı olarak devrimci değil evrimci-muhafazakâr, toplumun geleneksel-kültürel değerleriyle çatışan değil uyuşan bir yapıda düşünmüştür. Cumhuriyetin başlarında CHP’ye muhalif olarak kurulan TCF’nin siyaset yapmasına izin verilmediği ve Karabekir de kısa süre sonra siyasal

alanın dışına itildiği için düşüncelerini uygulamaya yansıtma imkânı bulamamıştır. Bu durum, askerlik mesleğindeki başarısını siyasal hayatta gösteremediği şeklinde de yorumlanabilir.

Dünya görüşü ve siyasal düşünceleri olayların içinde şekillendiğinden dolayı, Karabekir'in düşünce yapısı bütüncül bir siyasal teori ya da ideoloji çerçevesinde açıklanamamakta, birbiriyle tutarlı olmayan, karma nitelikteki görüşlere ve siyasal eylemlere sahip birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eklektik bir düşünce yapısında olan Karabekir, ekonomik anlamda devletçi, siyasal anlamda liberal bir duruşa sahiptir. Siyasal liberalliği de, Türk siyasetinde bulunduğu yere göre zaman zaman değişkenlik göstermiş, 1940'lı yıllarda son bulmuştur. Ayrıca bir yandan ulus-devlete taraftar olurken diğer yandan Halifeliğin kaldırılışına muhalif kalmıştır. Dilde sadeleşmeyi savunan düşüncelere sahip olmakla birlikte harf devrimine karşı çıkmış, 1940'lı yıllardaki Türkçeleştirme girişimlerine muhalefet etmiştir.

Din-devlet ilişkileri bağlamında liberal demokrat bir tutuma sahip olduğu ileri sürülebilir. Bireylerin dinî bağlılığının toplum için önemli olduğunu düşünürken devletin dine etkide bulunmaması ve dinin etkisi altında kalmaması gerektiğini savunmuştur. ∇

KAYNAKÇA

I- KİTAP VE DERGİLER

- AKŞİN, Sina, "1919 Sonu ve 1920 Başında Saray İle Sivas Arasında İdeolojik Mücadele", **A.Ü., S.B.F. Dergisi**, Atatürk Özel Sayısı, Cilt XXXVI, Ocak-Aralık 1981.
- _____, "Notes On Kâzım Karabekir's Committee Of Union And Progress (1896-1909)", **Essays in Ottoman-Turkish Political History**, The ISIS Press, Istanbul, 2000.
- _____, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele**, Cilt 2, T. İş Bankası Yay., 1. Baskı, Ankara, 1998.
- ATATÜRK, **Nutuk**, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara 1989.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006.
- BENETTON, Philippe, **Muhafazakârlık**, Çev: Cüneyt Akalın, 1. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- BERKES, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1978(?).
- ÇAVDAR, Tevfik, **İttihat ve Terakki**, İletişim Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1994.
- GÜNEŞ, İhsan, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı(1920-1923)**, T. İş Bankası Yay., Birinci Baskı, Ankara(?), 1997.
- İLERİ, Celal Nuri, **Türk Devrimi**, Güncel Dile Çev: Özer Ozankaya, Kültür Bakanlığı Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2002.
- İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar**, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.
- KARABEKİR, Kâzım, **İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1896-1909**, Yayınevi yok, İstanbul, 1982.
- _____, **Benlik** (Şiirler) Emre Yayınları, İstanbul, 1991.
- _____, **Paşaların Kavgası**, Emre Yayınları, İstanbul, 1991.
- _____, **İktisat Esaslarımız**, Emre Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2001.
- _____, **Bulgaristan Esareti ve Hatıralar-Notlar**, Emre Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003.
- _____, **Sanayi Projeleri-Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiye'dir**, Emre Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2001.
- _____, **Tarihte Almanlar ve Alman Ordusu**, Emre Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2001.
- _____, **Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik**, Cilt 2, Emre Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1995.
- _____, **İstiklâl Harbimiz**, Cilt 5, 5. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul, 2000.
- _____, **İstiklâl Harbimiz**, Cilt 4, 5. Baskı, İstanbul, 2000.
- _____, **İstiklâl Harbimiz**, Cilt 2, Emre Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2000.
- _____, **Hayatım**, Emre Yayınları, İstanbul, 1995.

- _____, **Kürt Meselesi**, 2. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul, 1995.
- _____, **Ermeni Dosyası**, Emre Yayınları, İstanbul, 1994(?).
- _____, **Çocuklara Öğütlerim**, Emre Yayınları, İstanbul, 1995.
- _____, **Çocuk Davamız**, Cilt 1, Emre Yayınları, İstanbul, 1995.
- _____, **Bir Düello ve Bir Suîkast**, Emre Yayınları, İstanbul, 1995.
- KONGAR, Emre, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Cilt 1-2**, Remzi Kitabevi, 6. Basım, İstanbul, 1992.
- KORLAELÇİ, Murtaza, "Ahmed Rıza", **Felsefe Dünyası**, Sayı: 28, 1998.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Kâzım Karabekir ve Eğitim**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Birinci Basım, Konya, 2001.
- MARDİN, Şerif, **Türkiye'de Toplum ve Siyaset-Makaleler 1, 2**, Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- _____, **Türk Modernleşmesi-Makaleler 4**, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1991.
- ORTAYLI, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2000.
- ÖZTÜRK, Serdar, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 124, Nisan 2004.
- PARLA, Taha, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İletişim Yay., 1. Baskı, İstanbul, 1989.
- TANER, Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 1997.
- TÜRKÖNE, Mümtaz'er, **Osmanlı Modernleşmesinin Kökleri**, Yeni Şafak Kitaplığı, İstanbul, 1995.
- II- TBMM TUTANAKLARI**
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 10.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 4.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 15.
- III- GAZETELER**
- İkdam**, 17 Teşrinisâni 1339 (17 Kasım 1923).
- Tevhid-i Efkâr**, 19 Teşrinisâni 1339 (19.11.1923).
- Tevhid-i Efkâr**, 11 Teşrinisâni 1339 (11.11.1923).
- Tanin**, 14 Temmuz 1946.
- Cumhuriyet**, 14 Temmuz 1946.